

Κείμενα Οικονομικής & Διεθνοπολιτικής Ανάλυσης
κ-ΟιΔΑ

2018-7

Άμυνα και οικονομία: μία διαχρονικά
δύσκολη σχέση για την Ελλάδα

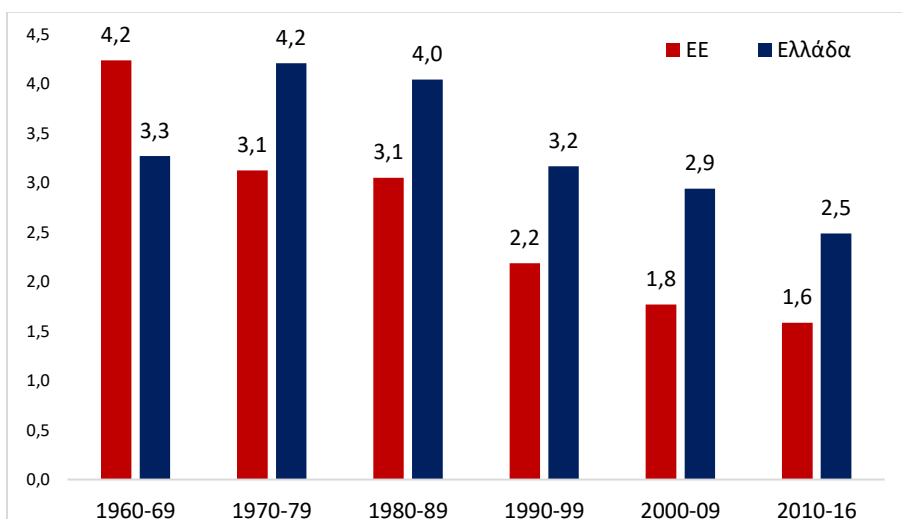
Χρήστος Κόλλιας
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Άμυνα και οικονομία: μία διαχρονικά δύσκολη σχέση για την Ελλάδα

Χρήστος Κόλλιας
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

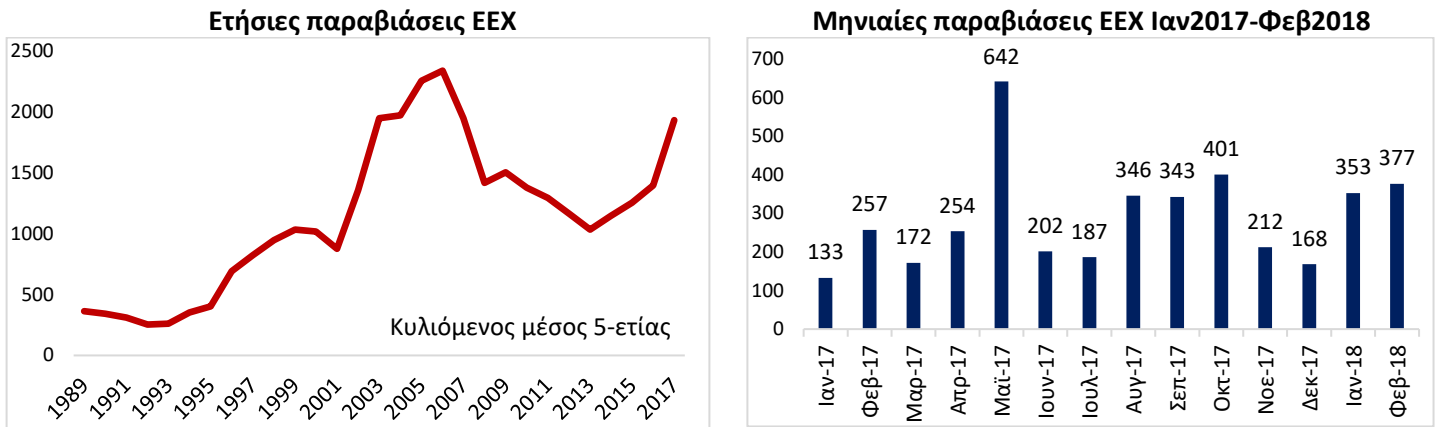
Στον *Πλούτο των Εθνών* (1776), ο Adam Smith αναφέρει ως πρώτο καθήκον του ηγεμόνα – του κράτους - την προστασία της κοινωνίας από εξωτερικές απειλές: «*The first duty of the sovereign, that of protecting the society from the violence and invasion of other independent societies, can be performed only by means of a military force*». Η εθνική άμυνα, στην οποία αναφέρεται ο Smith στο συγκεκριμένο εδάφιο, είναι το αρχέτυπο παράδειγμα ενός αμιγούς δημοσίου αγαθού. Για να ανταποκριθεί σε αυτό το βασικό καθήκον, το κράτος είναι υποχρεωμένο να διαθέσει οικονομικούς πόρους για την παραγωγή στρατιωτικής δύναμης. Οι ετήσιες στρατιωτικές δαπάνες μίας χώρας είναι το κόστος παραγωγής στρατιωτικής δύναμης και αποτροπής. Το 2016, σε παγκόσμια κλίμακα ανήλθαν, σύμφωνα με τα στοιχεία του SIPRI, περίπου στα \$1,7 τρις. Αντιστοιχούσαν δε στο 2,2% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Ως γνωστόν, η Ελλάδα ως ποσοστό του ΑΕΠ επενδύει στην εθνική άμυνα αισθητά μεγαλύτερα μεγέθη σε σχέση με τους εταίρους μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Γράφημα 1).

Γράφημα 1: Αμυντικές δαπάνες ως % του ΑΕΠ σε Ελλάδα και ΕΕ

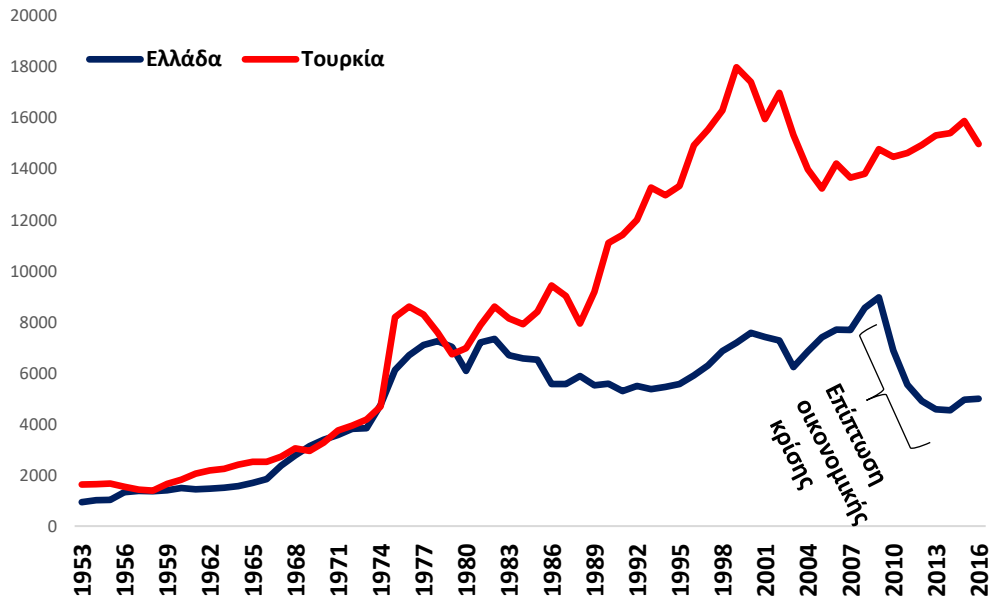
Η Ελλάδα διέθεσε στην αμυντική θωράκισή της περί το 3,9% του ΑΕΠ κατά μέσο όρο την τελευταία 20ετία σε σχέση με το 2,1% για την υπόλοιπη ΕΕ και σχεδόν 9% των δαπανών της κεντρικής κυβέρνησης σε σχέση με το 5% περίπου των εταίρων μας. Η εικόνα δεν θα μπορούσε να ήταν διαφορετική καθώς ο γεωπολιτικός περίγυρος της χώρας μας περικλείει σαφώς περισσότερες προκλήσεις και κινδύνους ασφάλειας συγκριτικά με όλα τα υπόλοιπα μέλη της ΕΕ εξαιρουμένης φυσικά της Κύπρου. Υπό αυτό το πρίσμα η σύγκριση του ύψους των ελληνικών αμυντικών δαπανών με τα αντίστοιχα μεγέθη των εταίρων μας στην ΕΕ, είναι άδικη καθώς συγκρίνονται χώρες με τελείως διαφορετικό στρατηγικό περιβάλλον και διαφορετικές ανάγκες ασφάλειας. Η διαρκής, διαχρονική και εντεινόμενη απειλή με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η Ελλάδα, είναι ο κύριος ερμηνευτικός παράγοντας των υψηλών ελληνικών αμυντικών δαπανών. Τα πρόσφατα γεγονότα σε Ίμια, Έβρο αλλά και στην ΑΟΖ Ελλάδος και Κύπρου το πιστοποιούν πέραν κάθε αμφιβολίας ή ευσεβών πόθων όπως λόγω χάρη ότι η ευρωπαϊκή πορεία(;) της Τουρκίας θα την οδηγήσει σταδιακά σε λιγότερο επιθετική συμπεριφορά. Οι επιθετικές και εμπρηστικές δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων δεν αφήνουν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας. Μπορεί οι διμερείς σχέσεις να διέρχονται από κύκλους ύφεσης και έντασης, όμως η αναθεωρητική στρατηγική της Τουρκίας στον πυρήνα της παραμένει διαχρονικά αμετάβλητη. Είναι η μόνη σταθερά σε ότι αφορά τις προκλήσεις εθνικής ασφάλειας που αντιμετωπίζει η Ελλάδα. Οποιαδήποτε χώρα αντιμέτωπη με αντίστοιχη στρατιωτική απειλή και επιβουλή των κυριαρχικών δικαιωμάτων και εθνικών συμφερόντων της δεν θα είχε άλλη επιλογή από το να διαθέσει ένα σημαντικό κομμάτι του εθνικού εισοδήματός της στην αμυντική θωράκιση της. Οι παραβιάσεις του Ελληνικού εναέριου χώρου από τα αεροσκάφη της Τουρκικής πολεμικής αεροπορίας, συχνά μάλιστα οπλισμένων, επιβεβαιώνουν στην πράξη την απροσχημάτιστα επιθετική συμπεριφορά της γείτονος. Το αυτό ισχύει και για τα θαλάσσια συμβάντα που έχουν κλιμακωθεί το τελευταίο διάστημα με αποκορύφωμα τον εσκεμμένο εμβολισμό τους σκάφους του Ελληνικού Λιμενικού.

Γράφημα 2: Παραβιάσεις ελληνικού εναέριου χώρου

Η δυνατότητα διάθεσης πόρων στην άμυνα, δηλαδή στην παραγωγή στρατιωτικής ισχύος από μέρους ενός κράτους, είναι συνάρτηση της υλικής βάσης, της οικονομίας του. Όσο οικονομικά πιο εύρωστη μία χώρα, τόσο περισσότερους πόρους μπορεί να διαθέσει στην παραγωγή στρατιωτικής δύναμης. Η οικονομία είναι η πηγή από όπου αντλείται η καύσιμος ύλη που κινεί τις στρατιωτικές μηχανές. Μία ισχυρή και εύρωστη οικονομία μπορεί να στηρίζει με πόρους την παραγωγή εθνικής άμυνας. Μία ισχνή και καχεκτική οικονομία αδυνατεί να χρηματοδοτήσει την άμυνα και τις ένοπλες δυνάμεις που είναι επιφορτισμένες με την προάσπιση της κυριαρχίας και των εθνικών συμφερόντων. Σε περιπτώσεις κρατών που αντιμετωπίζουν άμεσες και ισχυρές απειλές οι συνεπαγόμενες επιπτώσεις της οικονομικής αδυναμίας τους να παράγουν και να προβάλουν αξιόπιστη στρατιωτική αποτροπή μπορεί να είναι οδυνηρότατες.

Γράφημα 3: Στρατιωτικές δαπάνες Ελλάδας και Τουρκίας (σταθερές τιμές 2015)

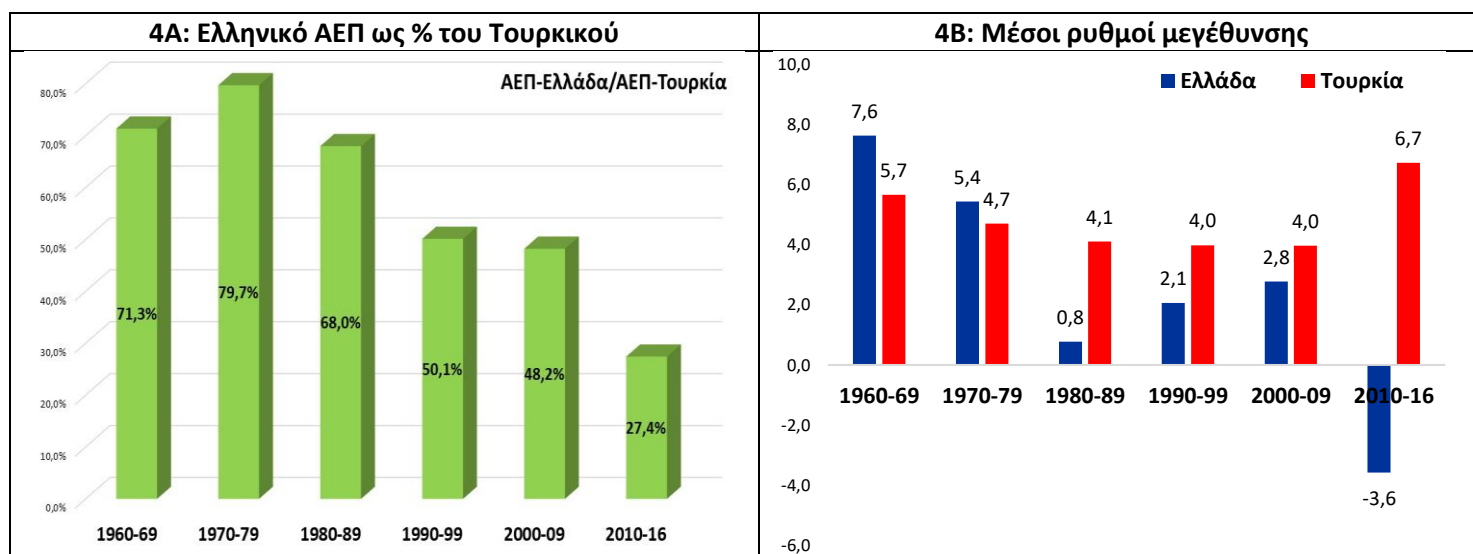
Η οικονομική ύφεση και δημοσιονομική στενότητα που ταλανίζει την Ελλάδα είχε καταλυτική επίπτωση στην δυνατότητα διάθεσης πόρων στην παραγωγή άμυνας και αποτροπής. Η επίπτωση στις αμυντικές δαπάνες της χώρας είναι εμφανέστατη στο Γράφημα 3. Η οικονομία είναι ο σημαντικότερος συντελεστής ισχύος των κρατών. Αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της καθώς από εκεί αντλούνται οι πόροι που παράγουν την στρατιωτική ισχύ. Στην περίπτωση της Ελλάδος, ο συντελεστής αυτός σταθερά φθίνει σε σχέση τόσο με τις ανάγκες όσο και συγκριτικά με την οικονομία της Τουρκίας. Ενδεικτικό της σχετικής συρρίκνωσης, η συνεχώς διερευνώμενη διαφορά στις στρατιωτικές δαπάνες των δύο χωρών παρότι σε όρους ΑΕΠ διαθέτουν περίπου το ίδιο ποσοστό στην άμυνα (Πίνακας 1). Κατά μέσο όρο την περίοδο 1960-2016 3,9% η Ελλάδα, 3,4% η Τουρκία.

Πίνακας 1: Στρατιωτικές δαπάνες Ελλάδας και Τουρκίας ως % του ΑΕΠ

	Ελλάδα	Τουρκία
1960-2016	3,9%	3,4%
1960-69	4,1%	3,4%
1970-79	4,9%	3,9%
1980-89	4,7%	3,6%
1990-99	3,5%	3,9%
2000-09	3,1%	3,0%
2010-16	2,5%	2,3%

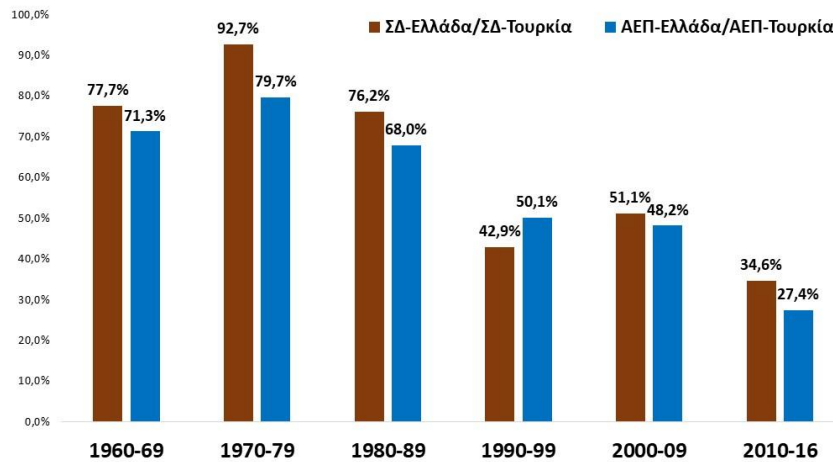
Εμφατικά τονίζοντας ότι η διατήρηση ικανής και αποτελεσματικής αποτροπής από μέρους της Ελλάδος δεν σημαίνει ισόποσες στρατιωτικές δαπάνες, η συνεχώς διευρυνόμενη διαφορά στα δύο μεγέθη είναι απότοκο μίας συνεχώς επιδεινούμενης σχέσης μεταξύ των δύο ΑΕΠ από όπου αντλούνται οι πόροι για την παραγωγή στρατιωτικής ισχύος (Γράφημα 4A). Όπως φαίνεται, η αναλογία μεταξύ των δύο ΑΕΠ σταδιακά μειώνεται. Την περίοδο 2010-16 το ελληνικό ΑΕΠ αντιστοιχούσε στο 28% του τουρκικού από περίπου 71% την περίοδο 1960-69 και 80% την περίοδο 1970-79 σταδιακά μειώθηκε στο 50% (1990-99), 48% (2000-09) και 28% τα χρόνια της κρίσης. Οι ρυθμοί μεγέθυνσης των δύο οικονομιών, και συγκεκριμένα κατά τις τελευταίες δεκαετίες της μεταπολιτευτικής περιόδου εξηγούν, άνευ σχολιασμού, αυτή την εξέλιξη (Γράφημα 4B).

Γράφημα 4: Συγκρίσεις οικονομικών επιδόσεων

Ο τίτλος του Γραφήματος 5 περιγράφει πώς η επιδείνωση της αναλογίας του ελληνικού ΑΕΠ προς το τουρκικό, συμπαρασύρει και την ποσοστιαία σχέση μεταξύ ελληνικών και τουρκικών στρατιωτικών δαπανών. Όσο μειώνεται το ελληνικό ΑΕΠ ως ποσοστό του τουρκικού, αντίστοιχα και σχεδόν ανάλογα μειώνονται και οι ελληνικές δαπάνες άμυνας ως ποσοστό των αντίστοιχων τουρκικών. Η στενή σχέση εξάρτησης της άμυνας από την οικονομία αναδεικνύεται από την παράλληλη πορεία των δύο μεγεθών καταδεικνύοντας την κρίσιμη σημασία της οικονομίας ως ακρογωνιαίο λίθο της ισχύος των κρατών και επιβεβαιώνοντας την υπερδισχιλιετή οξυδερκή απόφαση του Θουκυδίδη: «...έστιν ο πόλεμος ουχ όπλων το πλέον, αλλά δαπάνης, δι' ην τα όπλα ωφελεί...» (Γράφημα 5).

Γράφημα 5: Βίοι παράλληλοι

Στον Πλούτο του Αριστοφάνη, όπου διακωμωδείται η κακή διανομή του πλούτου, ο τετραπέρατος δούλος Καρίων απευθυνόμενος προς τον τυφλό Πλούτο αναφέρει ότι «...και νικάνε αλήθεια στους πολέμους κάθε φορά, μονάχα εκείνοι που θα είσαι μαζί τους...»¹. Στο βαθμό που δεν αναταχθεί από την παρούσα δραματική θέση στην οποία έχει περιέλθει η ελληνική οικονομία και δεν εισέλθει σε έναν νέο ενάρετο κύκλο ανάπτυξης, αυτά που πιθανόν να διακυβεύονται δεν είναι μόνο η ευημερία και το βιοτικό επίπεδο των Ελλήνων πολιτών. Εάν η εθνική οικονομία παραμείνει εγκλωβισμένη σε μία παρατεταμένη μακροχρόνια στασιμότητα με αναιμικές επιδόσεις, οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν συμπεριλαμβάνουν και ζητήματα που άπτονται της εθνικής ασφάλειας. Να το θέσουμε αλλιώς: η οικονομία μπορεί να αποδειχθεί η εθνική αχίλλειος πτέρνα.

¹ «...κρατούσι γοῦν κἀν τοῖς πολέμοις ἐκάστοτε, ἐφ' οἷς ἂν οὗτος ἐπικαθέζηται μόνον...»